

JAROSLAV PEREGRIN

Solnické matriky ze sedmnáctého století

Souvislý sled matričních záznamů o křtech, sňatcích a úmrtích v Solnici existuje od roku 1685. Příslušné matriky jsou uloženy ve Státním oblastním archivu (SOA) v Zámrsku.

Jak však upozornil v roce 1939 DVOŘÁK,^{1/} existují pro Solnici ještě starší matriční záznamy o křtech. V archivu úřadu rychnovského děkanství totiž našel matriku křtů o 39 stranách pro roky 1656–1662, určenou pro Solnici a dalších 38 okolních osad a obcí. Tato matrika (dále bude označována jako „Dvořákova“ matrika) je zakončena oznámením, že „na budoucí léta od 1663 jest jinší kniha in quarto v černých deskách pro takové zápisy“. Tuto další matriku však zatím nikdo neobjevil.

Jedinou stopu po pokračování „Dvořákovy“ matriky jsme náhodně našli v kšaftovní knize ZUZKA,^{2/} v níž je ke straně 31 přilepena kopie dopisu solnického faráře J. Rösslera a prof. J. Černého solnickému archiváři F. Hajnovi ze dne 14. 4. 1932 s informací, že v solnickém farním archivu jsou uloženy matriky od roku 1663.

V současné době je „Dvořákova“ matrika archivována ve SOA v Zámrsku mezi rychnovskými matrikami, zřejmě proto, že tam byla předána z úřadu rychnovského děkanství.

Dnes však již Dvořákův názor, že právě jím objevená matrika je nejstarší solnickou matrikou, neplatí. V roce 1992 jsme totiž našli v *Manuálu koženém*^{3/} ještě starší solnické matriky. *Manuál kožený (MK)* nese sice v roce 1761, ale to se týká pouze data vazby, protože kniha obsahuje mnoho rozličných solnických záznamů správního a hospodářského charakteru, datovaných od roku 1574 do roku 1827, mezi nimiž jsou také rozsáhlé, ale neúplné městské matriky solnické z let 1647–1678 a také izolované z části roku 1693. Solnickou veřejnost jsme o tomto překvapivém nálezu předběžně informovali již v roce 1992 v článku „Zapomenutá solnická matrika“.^{4/} V roce 1994 se o těchto matrikách stručně zmiňuje také LÁSKA,^{5/} ale jeho údaje obsahují některé věcné nesprávnosti, a tak se domníváme, že je namístě podat podrobnější charakteristiku nalezených solnických matrik.

Matriky, které jsou – jak ještě dále ukážeme – z větších částí opisem dnes nedostupných originálních pramenů, se bohužel nezachovaly v úplném rozsahu. Podle původní foliace máme dnes k dispozici listy 21–51 a 61–73, tedy celkem 84 stran. Protože však na začátku matriky scházejí listy 12–20, předpokládáme, že i na těchto chybějících 9 listech – nebo alespoň na některých z nich – byly matriční záznamy. Na prvním zachovaném listu 21 (obr. 1) totiž začínají křty

21

54 814

Sebastianus 1652
 Visitator Bedenber
 Janus
 in celebratione Anniversarii diei festi
 nom. gindij. Kuntow die gindij. 1652
 Jan. gindij. 1652. gindij. 1652.

Bartholomaeus
 Kuntow die gindij. 1652. gindij. 1652.
 Jan. gindij. 1652. gindij. 1652.

Seb. Camillus Pistorius
 Kuntow die gindij. 1652. gindij. 1652.
 Jan. gindij. 1652. gindij. 1652.

Martinus
 Kuntow die gindij. 1652. gindij. 1652.
 Jan. gindij. 1652. gindij. 1652.

28

Obr. 1: První zachovaná strana solnické křestní matriky z Manuálu koženého.

Orlické hory a Podorlicko, 1996/8

z roku 1652, ale není tam žádný nadpis nebo pojmenování matriky. Uvážíme-li, že jeden rok záznamů je na 2,5 až 5 stranách, vešlo by se na chybějících 18 stran asi 5 let záznamů i s titulem matriky. Pak by matrika křtů začínala rokem 1647. Pro tento předpoklad mluví nejen okolnost, že od roku 1647 byla solnická fara poprvé v pobělohorském období opět obsazena (páter Jan Albián), ale také to, že matrika úmrtí v *MK*, která je za matrikou křtů (list 70–73), začíná také rokem 1647 a má i titulní list. A ještě jeden důvod mluví pro to, že rok 1652 není původním začátkem matriky křtů: Do této matriky jsou všude vkládána jména farářů, za jejichž působení se křty konaly. Na prvním zachovaném listu z roku 1652 (obr. 1) je však nejprve zapsán jeden křest z konce ledna a po něm teprve zaznamenán nástup faráře Z. F. Binovského, ale údaj, za kterého faráře se konal předchozí křest, schází. Jméno faráře Albiána nutně muselo být na některém z chybějících listů.

Uprostřed matriky chybí dalších 9 listů (č. 52–60), které nesly zápisy křtů z let 1667–duben 1674.

Počty a časové rozložení matričních záznamů podává přehledně následující tabulka, kterou jsme zpracovali společně s panem J. LÁSKOU v roce 1992. On však ve své poslední knize⁵⁷ uveřejnil zřejmě nedopatřením její nehotovou verzi, která obsahuje řadu chyb, a tak její korektní znění publikujeme na tomto místě:

Tabulka I.

Rok	křty	sňatky	úmrtí		Rok	křty	sňatky	úmrtí
1647	–	–	1		1664	18	6	5
1648	–	–	1		1665	16	5	9
1649	–	–	0		1666	26	8	7
1650	–	–	0		1667	–	1	1
1651	–	–	2		1668	–	4	8
1652	16	4	0		1669	–	5	10
1653	20	3	0		1670	–	4	5
1654	10	5	1		1671	–	3	3
1655	26	5	6		1672	–	7	9
1656	14	9	2		1673	–	4	3
1657	17	3	5		1674	22	9	5
1658	11	5	2		1675	32	3	3
1659	25	4	4		1676	26	1	8
1660	20	3	6		1677	26	10	16
1661	17	6	6		1678	23	–	–
1662	22	7	9			-----	-----	-----
1663	16	10	7		Celkem:	403	134	144

Kromě údajů, uvedených v tabulce, obsahuje křestní matrika ještě jeden křest v roce 1657 a 6 křtů v roce 1677, které byly dodatečně přeškrtnuty s poznámkou „*umřel(a)*“. Tyto děti však nejsou uvedeny v matrice úmrtí, a tak je nezapočítáváme ani do křtů. K jejich zápisu v uvedených dvou letech došlo jistě nedopatřením písaře: jinak by takových záznamů muselo být v matrice každý rok několik. Je však jisté, že taková – tehdy běžná – praxe poněkud znehodnocuje jak matriku křtů, tak matriku úmrtí.

Celkem tedy matriky evidují na zachovaných listech 403 záznamů křtů (šlo o 200 chlapců a 203 děvčátek) z let 1652–1678 (záznamy z let 1667–duben 1674 však scházejí), 134 sňatků z let 1652–1677 a 144 záznamů úmrtí z let 1647–1677, vesměs z města Solnice a jen výjimečně také z Kvasin. Ve sledovaném období byl v Solnici průměrný roční počet křtů 20,1, sňatků 5,2 a úmrtí 6.

Pokud jde o **sled záznamů**, začínají záznamy **křtů** pro každý rok vždy na nové straně. Zbylo-li na předchozí straně volné místo, bylo využito pro dodatečné záznamy sňatků. Tak po křtech roku 1652 následují sňatky z let 1652 a 1653, po křtech z roku 1653 následují sňatky z let 1654 a 1655 atd. Pouze po křtech z roku 1662 je několik listů, na nichž nejsou zaznamenány žádné křty, ale pouze sňatky z let 1662–1677. Pak teprve následují křty z roku 1663, po nich dokončení zápisů sňatků v roce 1677 a dále už pokračují jen zápisy křtů až do konce roku 1678.

Z uvedeného je zřejmé, že nejprve byly zapisovány křty a teprve později k nim byly dopisovány sňatky, jak kde bylo volné místo.

Matrika úmrtí začíná až po ukončení matriky křtů, byla tedy také psána až po ní. Obsahuje záznamy z let 1647–1677. Rok 1678 je také nadepsán, ale pod ním nenalézáme žádné zápisy z tohoto roku. Místo toho jsou zde uvedena úmrtí z ledna až dubna roku 1693. Je jich celkem 21, což je mnohonásobně víc, než by odpovídalo průměrné úmrtnosti v tomto období. Vysvětlením by mohla být nějaká rozsáhlá epidemie.

Není jasné, proč tyto záznamy v matrice nalézáme, když od roku 1685 existují oficiální solnické matriky, které evidovaly i úmrtí.

Stojí také za zmínku, že za prvních osm let (1647–1654) nalézáme v matrice zápisy pouze pěti úmrtí, ačkoliv podle průměrné úmrtnosti v dalších letech by jich mělo být kolem 50. Je možné, že v době, kdy byla tato matrika opisována, nebyl již originální pramen úplný a zápisy byly pořizovány pouze podle paměti písaře.

V matrice úmrtí se setkáváme se jmény některých **významných osob** uvedeného období: Tak v roce 1656 zemřel rytíř Kryštof Senus, správce IV. dílu solnického panství, v roce 1663 Adam Haubtl, duchodní písař na I.–III. dílu panství, v roce 1666 purkrabí Ondřej Vik, v roce 1667 purkrabí Jiřík Jiráček, v roce 1668 rytíř Buryan z Vlkanova a v roce 1671 purkrabí Jan Bek.

Kdo byl písařem „*Dvořákovy*“ matriky a matrik v *MK*?

Třebaže tato otázka není podstatná, pokoušejí se na ni autoři článků o matrikách vždy odpovědět. Tak DVOŘÁK^{1/} uvádí, že pisateli matrik byli v tomto období

pravděpodobně městští kantoři a že také pisatelem většiny zápisů v jím objevené solnické matrice byl solnický školní správce Jan Novotný. LÁSKA^{5/} zase soudí, že J. Novotný je patrně autorem zápisů v matrikách, nalezených v *Manuálu koženém*.

Tak Janu Františku Novotnému Kosteleckému (1633–1683), který se stal v roce 1653 solnickým varhaníkem, od roku 1654 také kantorem, od roku 1655 rovněž sekretářem literátského kúru a od roku 1668 i městským písařem, se tedy přisuzuje autorství nejstarších solnických matrik. Jsou tyto údaje spolehlivé?

Domníváme se, že na tuto otázku dnes není možné jednoznačně odpovědět. Jak „*Dvořákova*“ matrika, tak matriky v *MK* jsou psány několika odlišnými rukopisnými styly a přisuzovat autorství by bylo možné jen na základě pečlivého grafologického rozboru. Jinak můžeme na autorství Novotného spolehlivě soudit jen tam, kde se v textu vyskytne jeho podpis nebo jeho oblíbená podpisová zkratka J. F. NK. K porovnání předkládáme na obr. 2–4 ukázky tří dokumentů, jejichž autorem je J. F. Novotný. Je to jednak (obr. 2) výňatek z „*Dvořákovy*“ matriky, v němž Novotný k záznamu o křtu svého syna Jiříka Františka ze dne 15. 8. 1657 poznamenává někdy po roce 1666: „*NB. Ten se utopil v létě 1666...*“, jednak (obr. 3) ukázka záznamu z matriky křtů z *MK* z roku 1674 s Novotným jako kmtrem a konečně závěr seznamu „*pustých míst*“ v Solnici z *MK* (obr. 4) s Novotného signaturou.

Záznamy křtů v *MK* až do roku 1666 (pak chybí 9 listů) a záznamy sňatků až do roku 1672 včetně jsou psány stejným rukopisem jedním písařem. Celá tato část má také jednotnou formální úpravu (ukázka je na obr. 1). **Je tedy pravděpodobné, že matrika byla psána po této době a je tedy od roku 1647 až do roku 1672 opisem nějakých dřívějších pramenů.** Porovnáme-li písmo této části matrik s Novotného rukopisem (obr. 2–4), jsou patrné určité odlišnosti. Není také jasné, proč by Novotný psal „*Dvořákovu*“ matriku běžným kurentem a matriku v *MK* ozdobným kancelářským písmem. Rukopisu J. F. Novotného odpovídá spíše většina záznamů v druhé části matrik (obr. 3) z *MK* (křty z let 1674–1678 a sňatky z let 1673 - 1677). Nelze však vyloučit, že kromě Novotného se na psaní této části matrik podílel ještě nějaký jiný písař.

O této druhé části matrik v *MK* je možno předpokládat, že nejsou opisem, ale **že jsou psány souběžně s evidovanými událostmi.** Nasvědčuje tomu např. také fakt, že v roce 1677 je zaznamenáno šest křtů, které později, po časném úmrtí novorozenců, byly v matrice přeškrtnuty s poznámkou „*umřel(a)*“.

Je-li značná část matrik v *MK* opisem, vzniká pochopitelně otázka, z jakých originálních pramenů tyto opisy matrik vznikly. LÁSKA^{5/} prohlašuje, že tyto matriky jsou opisem „*Dvořákovy*“ matriky, nebo výpisem z ní. Toto tvrzení je však neudržitelné z několika důvodů: Matriky v *MK* pokrývají asi třicetileté období a zahrnují křty, sňatky i úmrtí. „*Dvořákova*“ matrika se však týká pouze sedmiletého údobí (1656–1662) a eviduje – až na několik výjimek – pouze křty. I kdybychom připustili, že alespoň pro tento časový úsek a pouze pro křty v Solnici může být matrika v *MK*

opisem či výtahem z „*Dvořákovy*“ matriky, setkáme se s dalšími obtížemi. Ve „*Dvořákově*“ matrice, která zahrnuje 38 obcí v oblasti Solnice, je za uvedených sedm let zaznamenáno pro Solnici 171 křtů. V solnické matrice křtů z *MK* však napočítáme za toto období v Solnici pouze 127 křtů, což je o 26% méně. Je možné a pravděpodobné, že chybějících 44 pokřtěných nebylo v době, kdy byla tato matrika opisována, již naživu. Pak by ale musel mít opisovač přístup k nějakým dalším údajům o úmrtích, podle nichž pak uskutečnil výběr dat. Nezodpovězena zůstává také otázka, odkud pocházejí v matrikách z *MK* další opisované údaje do roku 1672. Zřejmě existovaly ve své době originální matriční údaje o solnických křtech, sňatcích i úmrtích, nejspíše vedené od příchodu pátera Jana Albiána do Solnice v roce 1647. Dnes již jsou tyto materiály nedostupné a ztratily se podobně jako mnoho dalších historických pramenů.

Povinnost vést matriky určil katolické církvi tridentský koncil v roce 1563. I když matriky nepsali vždy faráři, ale někdy také kantoři, kostelníci a jiní, považujeme za vhodné uvést seznam duchovních, kteří v inkriminované době v Solnici působili. Tento seznam vylučuje možnost, že by matriky z *MK* vedli kněží – to by se musel rukopis záznamů ve sledovaném období osmkrát měnit, a tak tomu rozhodně není. V pobělohorské době byla solnická fara poprvé obsazena až v roce 1647. V *MK* je na str. 14 uvedeno „*zaznamenání správcův duchovních, kteří zde po vyvstálých těžkostech působili*“: Jan Albián (1647–1651), Z. F. Binovský (1651–1655), J. Molerus (1655–1658), T. C. Sauerman (1658–1659), A. V. Markovský (1659), V. G. Medek (1659–1660), J. V. Slezak (1660), V. B. Sartorin (1660–1667), G. F. Molitoris (1667–1679) a P. V. Knop (1679–1690).

Pokud jde o nástup kněze Z. F. Binovského, setkáváme se v *MK* s určitou nesrovnalostí: V citovaném zaznamenání je uveden jeho nástup v Solnici datem 28. 10. 1651, ale o několik listů dále, na první zachované straně křestní matriky je jeho nástup zapsán až mezi 28. lednem a 19. únorem roku 1652. Protože Jan Albián odešel ze Solnice dne 18. 10. 1651, vedla některé autory snaha o zaplnění případné časové mezery k dosazení dalšího faráře pro zbylou část roku 1651. Tak SEDLÁČEK^{6/} a po něm také LAŠEK^{7/} a LÁSKA^{8/} uvádějí, že v roce 1651 působil v Solnici farář Václav Bernard Krejčovský. SEDLÁČEK a po něm i oba další uvedení autoři se v této věci odvolávají na EHRENBERGERA.^{9/} Ten udává (s. 85), že „... 1651 přišel jest opět po pětmečtmaleté přestávce na faru solnickou Bernard Krejčovský, jinak Sartorin...“ a na s. 87 nazývá tohoto kněze Bernard Sartorius. Odvolává se při tom na starší *Knihu pamětní fary solnické*^{0/} z roku 1721 (má být správně 1712), kde mají být zaznamenáni všichni duchovní solnické fary i se stručnými charakteristikami. V této knize, která je dnes uložena ve farním fondu SOKa v Rychnově nad Kněžnou, však pro rok 1651 žádný B. Krejčovský ani Sartorin či Sartorius uveden není. Jméno Václav Bernard Sartorin se tam ve shodě s údaji z *MK* objevuje až od roku 1660. Také Ehrenbergerův údaj o tom, že tento kněz přišel do Solnice po pětadvacitileté přestávce, ukazuje, že si v citované

pamětní knize fary solnické nepovšiml obsazení solnické fary již od roku 1647 Janem Albiánem. Ani stručné charakteristiky solnických duchovních, jak se o nich Ehrenberger zmiňuje, v této pamětní knize nejsou.

Nedávno^{11/} jsme poukázali na nespolehlivost Ehrenbergerových údajů v několika jeho historických pracích: zde jsou další doklady jeho manipulace s historickými prameny i toho, jak se takové omyly a chyby šíří.

Při porovnávání matričních dat ze Solnice ve třetí čtvrtině sedmnáctého století se současností dospějeme k zajímavým výsledkům.

Předpokládáme při tom, že – jak odhaduje LÁSKA^{8/} (s. 71), – Solnice měla v roce 1651 celkem 409 obyvatel.

Poměrně jednoznačné je porovnání **sňatečnosti**. Zjištěný roční průměr sňatků v Solnici činí 5,2, což při 409 obyvatelích představuje asi 1,25%. Současná sňatečnost v českých zemích je pouze 0,8%. V Solnici v druhé polovině 17. století byla tedy sňatečnost asi o polovinu vyšší. Nepochybně to souvisí s tehdejší vyšší úmrtností – po ztrátě životního partnera vdovci a vdovy často vstupovali v další manželský svazek.

Obtížnější je porovnávání **porodnosti**. U nás v současné době činí asi 1,2%. V tehdejší Solnici bychom tedy očekávali asi 5 porodů ročně. Z matriky křtů však získáváme údaj o průměrném počtu křtů 20,1, což je asi čtyřnásobně vyšší hodnota. Jak však víme, do matrik se tehdy nezapisovaly děti, které v časném novorozeneckém údobí zemřely. Rok 1677, kdy v matrice křtů bylo zapsáno 32 novorozenců, z nichž 6 ihned umřelo, nám poskytuje důkaz o tom, že takových bylo 19%. Skutečná průměrná porodnost v Solnici tedy byla skoro 24 dětí ročně, což je ve srovnání s dneškem 4, 75krát více.

Současná roční **úmrtnost** v českých zemích odpovídá asi 1,4% obyvatel. Ve třetí čtvrtině sedmnáctého století však jen časná novorozenecká úmrtnost v Solnici byla asi 19%. O dalším vývoji tohoto ukazatele nás informuje porovnání „*Dvořákovy*“ křestní matriky s křestní matrikou z *MK*, zapsanou se zpožděním 10–17 let. Za toto období zemřelo dalších 26% dětí. Celkově to znamená, že po tomto období přežívalo jen asi 60% dětí.

Úmrtí, uvedená v tabulce a představující asi 1,1% úmrtnost, nezahrnují údaje uvedené v předchozím odstavci a jsou vlastně dalším zvýšením roční úmrtnosti.

Vzhledem k současnému stavu se nám mohou zdát úmrtnosti ze 17. století v Solnici příliš vysoké. Je proto vhodné připomenout sdělení ŠUBRTOVÉ,^{12/} která uvádí, že v Čechách se v 19. století nedožilo prvního roku 25–28% dětí a v 18. století dokonce celá třetina. Při tom situace byla horší ve městech než na venkově. Tak ve Starém městě pražském v okrsku sv. Haštala se v 18. století jen 40% dětí dočkalo prvních narozenin.

Je jisté, že poměrně malý celkový počet občanů v Solnici nedovoluje považovat uvedené závěry za statisticky průkazné. Mohou však sloužit jako orientační odhad demografické situace v Solnici ve třetí čtvrtině sedmnáctého století.

Celkově můžeme soudit, že nalezené solnické matriky z let 1647–1678, jež jsou z větší části opisem dnes nedostupných originálních pramenů, významně rozšiřují možnosti historiků a sociologů při studiu společenských poměrů v Solnici.

Prameny a literatura:

- 1/ DVOŘÁK, S.: *Z nejstarší matriky solnické farnosti*. Z Pelcova kraje, 4–5, 1939, s. 13–18.
- 2/ *Kniha kšaftů, inventářů a sirotčích podílů města Solnice* (ZUZKA) 1683–1798, uložena ve Státním okresním archivu v Rychnově n. Kn. (dále jen SOKA RK).
- 3/ *Manuál kožený (1574–1827)*, 286 s., uložen tamtéž, inv. č. 165.
- 4/ PEREGRIN, J.: *Zapomenutá solnická matrika*. Solnický zpravodaj, 1992, č. 6, s. 8 - 10.
- 5/ LÁSKA, J.: *Třetí kniha Léta Páně o historii města Solnice a okolí*. Díl 1., Solnice a Rychnov n. Kn. 1994. 253 s.
- 6/ SEDLÁČEK, A.: *Hrady, zámky a tvrze Království Českého II – Hradecko*. 2. vyd. Praha 1931. 282 s.
- 7/ LAŠEK, G. J.: *Solnice město a bývalé panství*. Kostelec n. Orl. 1915. 88 s.
- 8/ LÁSKA, J.: *První kniha Léta Páně o panské historii na Skuhrově, Solnici a Kvasinách*. Vamberk 1948. 270 s.
- 9/ EHRENBERGER, J.: *Jednání Solnických s Jindřichem Krařtem Černíkovským o některé grundy v zástavu dané*. Čas. čes. Mus., 23, 1849, s. 70–88.
- 10/ *Liber Memorabilium Parochiae Solnicensis* (Založil J. V. HUBÁLEK v roce 1712), uloženo v SOKA RK.
- 11/ PEREGRIN, J.: *Hoc est crimen falsi*. In: Orlické hory a Podorlicko. 7. Rychnov n. Kn. 1994, s. 181 - 187.
- 12/ ŠUBRTOVÁ, A.: *Narodil se člověk*. Nedělní Lidové noviny, 24. 12. 1992, s. 7.